

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن (صفحات ۱۵۵ تا ۱۸۲)

فاطمه صدر نبوی^۱ * منیژه مهدی زاده^۲ * حسین محمدیان دلویی^۳

پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۳

دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۹

چکیده

مطالعه حاضر به تحلیل مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی پرداخته است. هدف از این پژوهش درک معانی کنش‌های کنشگران در مناسک مذهبی بوده و همچنین سعی بر آن بوده تا واقعیت‌های پنهان ورای نموده‌های ظاهری کنشگران کشف شود. همچنین با رویکردی اتنومتدلوژی و در سطحی خرد به تحلیل پدیده محرم پرداخته شده است. تکنیک جمع‌آوری اطلاعات مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه‌های عمیق و مشاهده همراه با مشارکت بوده. نمونه‌گیری هدفمند انجام شده و به‌منظور پایایی و روایی برای هر یک از مقوله‌ها و تعابیری که مفهوم‌سازی شده‌اند شواهدی از مصاحبه‌ها، عکس، فیلم و... نمایش داده شده است. یافته‌ها پس از بررسی کنش‌های کنشگران در چارچوب صحنه نمایش در دو بخش روی صحنه و پشت صحنه نشان می‌دهد بسیاری از افراد در مناسک محرم بیشتر به بعد اجتماعی و عرفی آن توجه دارند تا بعد مذهبی مناسک. هرچند در ظاهر، همه کنشگران انگیزه‌های خود را مذهبی می‌دانند. نگاهی به تاریخچه شکل‌گیری مناسک محرم و به ویژه عاشورا مبین این امر است که حمایت یا عدم حمایت حکومت‌ها از این مناسک موجب اوج و یا افول آن‌ها در جامعه ما شده است. این مناسک متأثر از نظام اجتماعی در سطح کلان است و در بعد فردی نیز بر عواطف و احساسات تأکید می‌شود و جنبه‌های شناختی اهمیت کمتری دارد. درنهایت؛ در بعد اقتصادی بیشتر بر وقف و نذر تأکید می‌شود. هرچند واقفین و نذرکنندگان انگیزه خود را مذهبی بیان می‌کنند ولی در پاره‌ای از موارد از طریق آزمایش‌های نقض‌کننده می‌توان به ورای کنش‌های ظاهری کنشگران پی برد.

واژگان کلیدی: مناسک مذهبی، مردم‌نگاری، گافمن، گارفینکل، تاسوعا و عاشورا.

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول).

Sadmabavi@mshdiau.ac.ir

۲. کارشناس ارشد علوم اجتماعی، پژوهشگری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

۳. کارشناس ارشد علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، واحد قوچان، دانشگاه آزاد اسلامی، قوچان، ایران.

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

۱- بیان مسئله

رویکرد علوم اجتماعی به دین متفاوت از رویکرد درون دینی به باورها و ایمان مذهبی است. جامعه‌شناسان به دنبال فهم درستی و نادرستی ایمان مؤمنان نیستند؛ آنچه برایشان مهم است، تجلی اجتماعی و فرهنگی ایمان مذهبی در زندگی مؤمنان، به عنوان کنشگران اجتماعی است. مناسک تاسوعا و عاشورا یکی از مهم‌ترین مراسم شیعیان است که هر ساله در جوامع شیعه به اشکال مختلف برگزار می‌شود. کارکردهای اجتماعی مناسک محرم سبب ماندگاری آن در نظام فرهنگی کشور ما شده است. مناسک تاسوعا و عاشورا در ایران ویژگی‌هایی چون قدمت، گستردگی در تمام شهرها و محله‌ها، تنوع و تداوم در طول تاریخ دارد و مانند سایر مناسک مذهبی بر کنش‌های فردی و جمعی تأثیرگذاری دارد (قبادی، ۱۳۸۲).

مناسک مذهبی برای هر جامعه لزوماً در کل تاریخ حیات مذهبی یکسان نمی‌مانند. از نظر دورکیم مهم‌ترین آن‌ها، مناسکی است که طی آن، اجتماع احساس حادثتری از خویشتن به دست آورد. دورکیم در بحث خود درباره مناسک عزاداری آن را صورتی از مراسم جمعی می‌داند که در شرکت‌کنندگان حالتی از جوش و خروش استثنایی پدید می‌آورد حالت عاطفی خاصی در گروه شکل می‌گیرد که شدت و ضعف و کم و کیف آن بیان‌گر اوضاع و احوال و ویژگی‌های گروه است. احساس فردی در این مراسم، احساس اجتماع و حالت عاطفی آن را نشان می‌دهد. از نظر دورکیم عزاداری و مناسک تحت تأثیر علل غیرشخصی و بر اثر نحوه تلاقی اخلاقی گروه تعیین می‌شود (دورکیم^۱، ۱۳۸۳). برخی از متفکرین بر این باورند که مراسم سوگواری حسینی، صرف ظواهری دینی و آیینی نبوده، بلکه از مهم‌ترین میراث مردمی و پدیده‌ای اجتماعی، سیاسی و فولکلوریک است که ویژگی منحصربه‌فردی در جهان اسلام دارد (مدرسی، ۱۳۸۶).

ایران جامعه‌ای سنتی است که در ادوار مختلف، بسیاری از باورها، اعتقادات و رویدادهای تاریخی به شکل روایت‌های اسطوره‌ای بروز می‌کنند (مظاهری، ۱۳۹۰). مناسک عزاداری عاشورا در دوره‌های مختلف تاریخی علاوه بر صورت بندی‌هایی مختلف، پذیرای تغییرات اجتماعی متنوعی بوده است. این تغییرات، تحت تأثیر اوضاع

¹ Emile Durkheim

اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه شکل گرفته و امکان رشد و بازتولید نظام فکری خاص خود و تأثیر آن بر جامعه را می‌یابد (منتظرالقائم، ۱۳۹۸).

مطالعه ما، جامعه‌ای روستایی به نام دلویی از توابع شهرستان گناباد است. شواهد و ابنیه‌های تاریخی چون قبر پیران ویسه، قلعه پشنگ، قنات قصبه^۱ و... در نزدیکی دهستان نشان‌دهنده قدمت آن است (مجتبوی، ۱۳۸۹). وقف نامه‌های موجود عزاداری محرم و تعزیه‌خوانی مربوط به دوران زندیه و قاجاریه مؤید قدمت این مناسک در این منطقه می‌باشد.

دلویی ساختاری مذهبی دارد و مناسک مذهبی از ابتدای تولد تا مرگ بر سر انسان‌ها سایه افکنده است. مشاهدات مشارکتی، مصاحبه با افراد به ویژه مهمانانی که از استان‌ها و شهرهای دیگر در این مناسک شرکت می‌کنند، تأیید کننده ادعای ماست. شور و شوق و گستردگی مناسک محرم در این روستا برای هر بیننده‌ای سوال برانگیز است و در ذهن افراد، سوالاتی چون انگیزه‌ها و اهداف این مناسک و شرکت‌کنندگان در آن، ویژگی‌ها و کنش‌کنشگران در این مناسک مطرح می‌شود.

محرم یک پدیده اجتماعی است و ابعاد مختلفی دارد و با سایر پدیده‌های اجتماعی در ارتباط بوده و با رهیافت‌ها و رویکردهای مختلفی می‌توان به آن پرداخت. از آنجایی که گافمن زندگی اجتماعی را به نمایش تشبیه می‌کند و بعد نمایشی مناسک تاسوعا و عاشورا شبیه به تحلیل نمایشی گافمن است. ما نیز مناسک تاسوعا و عاشورا را چون یک صحنه نمایش در نظر گرفته‌ایم که مناطق پشت صحنه و روی صحنه دارد و کنشگران را در اصطلاح گافمن به گروه‌های مختلفی تقسیم کرده‌ایم و به توضیح کنش‌های کنشگران در محیط‌ها پرداخته‌ایم؛ بنابراین؛ پژوهش حاضر توجه خود را به توصیف - مردم‌نگاری - مناسک تاسوعا و عاشورا با استفاده از مفاهیم نظریه تحلیل نمایشی گافمن معطوف ساخته تا کنشگران صحنه نمایش، مناسک تاسوعا و عاشورا، انگیزه‌ها و اهداف آنان، نمادهای مناسک و... شناخته شوند و به تفسیر کنشگران از کنش‌هایشان با استفاده از آزمایش‌های نقض‌کننده گارفینکل پی برده شود.

۱- بزرگ‌ترین قنات جهان مربوط به دوره هخامنشیان

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

۲. ادبیات پژوهش

صدر نبوی نویسنده مقاله حاضر در تحقیقی دیگر (۲۰۲۱) به بررسی شکل‌گیری مناسک عزاداری مهاجران افغانستانی به عنوان ابزاری برای ثبات این گروه از افراد در جامعه میزبان و با هدف اصلی مطالعه کیفی تغییرات مناسک عزاداری ماه محرم در بین افغانستانی‌های مقیم مشهد و نسبت آن با فرهنگ جامعه جدید به بررسی و مقایسه تغییرات مناسک عزاداری ماه محرم در گذر زمان در بین افغان‌های مقیم شهر مشهد پرداخته است. نتایج تحقیق صدر نبوی و ظریف نشان داده است، تغییرات عمده‌ای از جمله در تعداد افراد شرکت‌کننده در مجالس، نوع افراد شرکت‌کننده در مجالس، نوع پوشش عزاداران، تعداد مراسم، سبک برگزاری مجالس عزاداری و نیز نوع نگاه مخاطب و نگرش سیاسی عزاداران رخ داده است. به نظر می‌رسد عواملی مانند مدرن شدن فضای زندگی، پراگندگی مکان سکونت، تغییر وضعیت اقتصادی و چیرگی فرهنگی جامعه میزبان از علل عمده این تغییرات باشد. جعفری و همکارانش (۱۴۰۰)، بازتاب مراسم عزاداری امام حسین و عاشورا در آثار سیاحان اروپایی در ایران عصر صفوی را مورد بررسی قرار داده‌اند، یافته‌های این تحقیق نشان داده است؛ سیاحان اروپایی ترسیمی ناقص و بدون درک درست و فهم صحیح از ماهیت قیام امام حسین و فلسفه برگزاری مراسم عزاداری امام حسین و عاشورا داشته‌اند. در تحقیقی دیگر نتایج طباطبائی و همکاران (۲۰۲۱) در ژورنال مجله ایران‌شناسی که به بررسی آیین مذهبی در شهر رضا ایران پرداخته‌اند، نشان داده است؛ برگزاری مراسم عزاداری عاشورا و محرم در نقاط مختلف شهر ایران در میان مناسک شیعه از اهمیت بالایی برخوردار بوده و هرکدام از این آیین‌ها بسته به روزهای ماه محرم متفاوت است.

مطالعه‌ای دیگر با عنوان فهم پدیدارشناسانه تجارب زیسته جوانان از حضور در هیئت عزاداری در محرم کرونایی (۱۳۹۹) توسط غلامرضا تاج‌بخش انجام شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد، مجالس عزاداری امام حسین عاملی هویت‌ساز محسوب شده و نقش اساسی در آرامش، نشاط و شادابی اجتماعی، معنوی جسمی و روحی جوانان ایفا می‌کند. باقرآبادی و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی کارکرد نمادهای دینی و عناصر قدسی در شعر جبران خلیل جبران و سهراب سپهری پرداخته‌اند. نتایج مطالعات آن‌ها نشان می‌دهد؛ حضور نمادهای دینی، سروده‌هایشان را جولانگاه طرح عقاید و

باورهای خاص تاریخ بشری کرده است. سهراب سپهری به شکلی ژرف‌تر از جبران، متأثر از آیین عرفانی شرق دور بوده است در حالی که اشعار نثر گونه جبران بیشتر ملهم از مسیحیت تفکران نوین غربی و تعالیم اسلامی است. عبادی و همکارانش (۱۳۹۷) ساختارهای دسته‌های عزاداری دو روستای جامخانه و اسرم در روزهای تاسوعا و عاشورا را بررسی نموده و به این نتایج دست یافته‌اند؛ عاشورا واقعه‌ای است که در تاریخ و جغرافیای کربلا محصور نمانده است. عزاداران در این روز خود را به آنچه در کربلا رخ داده نزدیک می‌دانند و اتصالی عمیق با حقیقت آن واقعه دارند.

علاوه بر بررسی‌های ذکر شده تحقیقات دیگری در رابطه با مناسک مذهبی انجام شده است، از جمله تحقیقی که زند و کیلی و همکارانش (۱۳۹۷) در رابطه با کارکردهای نمادهای سنتی در شعر متوکل طه انجام داده‌اند. یا مطالعه‌ای که سلیمانی و همکارانش (۱۳۹۵) در تحلیلی بر مناظ بدعت و مشروعیت مناسک عزاداری انجام داده‌اند؛ و یا پژوهش تقی‌زاده و همکارانش (۱۳۹۵) در رابطه با تفسیر نمادهای دینی در مناسک شیعی که مهم‌ترین دستاورد این پژوهش نشان داده نخل به مثابه تابوت امام حسین در بستر حیات اجتماعی معنایی فراتر از آنچه در عالم واقع وجود دارد را با خود حمل می‌کند و نمادی از مفاهیم آزادگی، شفافبخشی، رستاخیز و بازگشتی جاودانه به اصل واحد را به خود گرفته که در گذر زمان فرسوده نشده بلکه عاملی برای حفظ تبار و بازتولید اماکن مذهبی در پهنه باورها و مناسک شیعی بوده است. تحقیقی دیگر وحیدی و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان نگاهی به مراسم عزاداری دهه محرم در لاهیجان انجام داده‌اند. در تحقیقی، آزاده زارع و همکارش (۱۳۹۳) به تبیین دیدگاه مذهبی روسو و نقد درونی دلالت‌های آن در آموزش دینی پرداخته‌اند؛ و بسیاری مطالعات پژوهشی دیگر از جمله؛ تحقیقاتی که جوادی و همکارش (۱۳۹۳)، مروتی و همکارانش (۱۳۹۲)، محمدپور و همکارش (۱۳۹۰)، فرامرزی (۱۳۹۰)، واعظی (۱۳۹۰)، حجتی‌زاده (۱۳۹۰)، مرادی و همکارش (۱۳۹۰)، مظاهری (۱۳۹۰)، سعادت (۱۳۹۰)، دهقان نژاد (۱۳۹۰) و دولت‌یاری (۱۳۹۰) انجام داده‌اند، می‌توان اشاره نمود.

با توجه به مطالعه پیشینه‌ها، تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع حاضر به‌طور کلی در دو بخش با دو رویکرد مذهبی و جامعه‌شناختی مورد تحقیق قرار گرفته‌اند. اکثر پژوهش‌های علمی که با رویکرد جامعه‌شناختی در این رابطه انجام شده است،

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

پوزیتیویستی^۱ بوده که تنها می‌توان به توصیف کنش‌ها و سطوح ظاهری کنشگران پی برد و کمتر به درک معانی کنشگران توجه شده است و بیشتر بعد عینی کار مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

سعی ما در این پژوهش درک معانی کنشگران در محیط طبیعی کنش است تا واقعیت‌های پنهان را کشف نموده و از سطح ظاهر وقایع فراتر رویم که در هیچ تحقیقی مورد بررسی قرار نگرفته است. به‌منظور رسیدن به ورای واقعیت‌های ظاهری از رویکردهای تفسیری بهره گرفته‌ایم. در این پژوهش روش مردم‌نگارانه با اتنومتدولوژی^۲ در فرآیند کار ترکیب شده و به تحلیل پدیده محرم پرداخته شده است تا زوایایی از این پدیده را بر ما آشکار سازد که سایر نظریه‌ها و رویکردها توانایی کمتری در نمایان ساختن آن داشته‌اند؛ بنابراین؛ به دلیل قوی بودن جنبه نمادین و نمایشی مراسم محرم و به ویژه تاسوعا و عاشورا استفاده از نظریه تحلیل نمایشی گافمن به‌عنوان یکی از پیروان نظری اتنومتدولوژی به‌منظور مشاهده شفاف‌تر مناسک در پشت صحنه و روی صحنه محرم در جامعه مورد مطالعه بهره گرفته شده و کشف رابطه و اثبات متغیرها مورد توجه پژوهشگران در این مطالعه نبوده است.

محققان این پژوهش با اتخاذ رویکرد امیک^۳ در صدد مباحث نظری متفاوت بوده‌اند و این به معنی استخراج، استنباط و بازنمایی نظام معنایی و برساخته‌های ذهنی سوژه‌ها است آن‌طور که سوژه‌ها خودشان به شکل طبیعی آن‌ها را می‌سازند، نه آن‌طور که محقق یا نظریه برای آن‌ها تصور می‌کند، همان مفهوم «تفسیر تفسیرها» از گیدنز (محمدپور، ۱۳۹۰).

سوالات تحقیق

۱. مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی با توجه به عناصر و مفاهیم اساسی نظریه تحلیل نمایشی گافمن کدامند و در ورای نمود ظاهری کنشگران چه واقعیت‌هایی پنهان است؟
۲. نمادهای مختلف در مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی کدامند و چه

¹ Positivism

² Ethnomethodology

³ Amice

معانی و ابعادی دارند؟

۳. روش پژوهش

تاسوعا و عاشورا: این لفظ فقط بر نهمین و دهمین روز محرم اطلاق شده است. به آن لحاظ که حوادث مهم کربلا در روز نهم و دهم ماه محرم الحرام اتفاق افتاده است و این دو روز را برجسته‌تر نموده و نام تاسوعا و عاشورا در فرهنگ مسلمانان به ویژه شیعیان از جایگاه خاصی بهره‌مند شده است (شهیدی، ۱۳۸۰).

مناسک مذهبی: مجموعه‌ای از آداب، رسوم و شیوه عمل‌هایی مشخص و نسبتاً قانونمند با جهت‌گیری دینی و قدسی با نتیجه محتمل بر تقویت باور دینی فرد عامل اشاره دارد (همان).

نظریه تحلیل نمایشی گافمن: خلق، نگهداری و ابداع معانی‌ای است که فهم مشترک از واقعیتی به ما می‌دهد که به وسیله مردم (چه فردی چه جمعی) برای ارائه‌ی تصویری مشترک و واحد از واقعیت ایجاد شده است (کیویستو، ۲۰۰۸). در بازی، کنشگران سعی دارند تا نقش خاصی از جهان اطراف به تماشاگران منتقل کنند. لذا در تمام مدت کنش از گفتگو، اشارات و حرکات، نگه داشتن و مناسک دیگر استفاده می‌کنند تا واقعیت جدیدی را برای حضار ترتیب دهند که مورد توجه آن‌ها باشد (گافمن، ۱۹۵۹). عناصر اساسی که در جامعه‌شناسی نمایشنامه‌ای گافمن مطرح است. عناصری تحت عنوان؛ توانمندی، چارچوب صحنه، نمایش ظاهری نقش، اجراهای تئاتری و مدیریت تأثیرگذاری بوده و مفاهیمی که در نظریه اجتماعی گافمن توسط وی ابداع شده‌اند عبارتند از؛ خود، گروه، هویت اجتماعی، نقش و در نهایت مفهومی بنام داغ که به مسئله‌ی هویت‌های خدشه‌دار شده اشاره دارد (ریتزر^۱، ۱۳۸۳).

آزمایش‌های نقض‌کننده گارفینکل: هدف گارفینکل از به کارگیری آزمایش‌های نقض‌کننده ۱_ فهم اینکه افراد تا چه اندازه بر وفق پنداشته‌ای عقل سلیم و مطابق انتظارات دیگران از آن‌ها رفتار می‌کنند. ۲_ نقض واقعیت اجتماعی به منظور پی بردن به سطوح زیرین کشمکش‌های اجتماعی میان افراد. ۳_ فهم انگیزه‌های افراد و تعیین جنبه‌هایی از جهان اجتماعی که برای آن‌ها اهمیت دارند. ۴_ تحریک عواطف به

^۱ George Ritzer

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

منظور کسب تبصر در کنش متقابل اجتماعی برای محقق جامعه‌شناس (همان).

روش گردآوری: این پژوهش کیفی با ترکیب روش مردم‌نگارانه و رویکرد اتنومتدولوژی در سطحی خرد به تحلیل پدیده محرم پرداخته است. در حقیقت محققان در این مردم‌نگاری به دنبال چیزی بیش از ورای نمود ظاهری در بین کنشگران بوده‌اند، با این روش متوجه خواهیم شد شرکت‌کنندگان در مراسم چگونه کنش خود را تفسیر می‌کنند و در فرآیند کنشگری چگونه مفهوم «خود» شکل می‌گیرد؛ بنابراین از این دیدگاه واقعیت پدیده محرم چیزی است که در عمل بین کنشگران اتفاق می‌افتد. بدین منظور لازم بوده از زاویه روش‌شناسی مردمی با تحلیل گافمنی مناسک تاسوعا و عاشورا مورد بررسی قرار گیرد (گلمراد، ۱۳۹۰).

ابزار گردآوری: مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی، مشاهده همراه با مشارکت و مصاحبه عمیق بوده است.

جامعه آماری: کلیه شرکت‌کنندگان در مناسک تاسوعا و عاشورا در دهستان دلویی می‌باشند. روستای دلویی از توابع بخش مرکزی شهرستان گناباد و در جنوب استان خراسان رضوی است. دلویی در منطقه‌ای کویری واقع شده است. کشاورزی و دامداری شغل اصلی آن محسوب می‌شود و حیات کشاورزی بستگی به آب قنات دارد. این دهستان ۱۶۵۰ نفر جمعیت دارد. فاصله آن با مرکز شهرستان ۳ کیلومتر و فاصله آن با مرکز استان ۲۷۰ کیلومتر است (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵).

روش نمونه‌گیری: از نمونه‌گیری هدفمند به‌عنوان یکی از بهترین شیوه‌ها در مردم‌نگاری استفاده شده است. در این شیوه محقق بر اساس موضوع، اهداف و یا ابعاد تحقیق، افرادی را برای مصاحبه انتخاب می‌کند و سپس زنجیره‌وار آن را گسترش می‌دهد (ارل بی، ۱۳۹۰).

واحد مشاهده و تحلیل: واحد مشاهده گروه و واحد تحلیل علامت می‌باشد. گافمن واحد مطالعه را نیز جایگاهی می‌داند که کنش در آن رخ می‌دهد؛ و این واحد را گروه می‌نامد؛ و در تحلیل، واحد گافمن علامت است. علامتی که معنایی درباره آنچه در صحنه اتفاق می‌افتد را منعکس می‌کند (دنزین، ۲۰۰۱).

¹ Eari Babbie

² Denzin

حجم نمونه: در داده‌هایی که به وسیله مصاحبه با افرادی که در ارتباط با موضوع پژوهش بوده‌اند، از نمونه‌گیری معیار محور استفاده شده است؛ که در آن حجم نمونه به اشباع نظری بستگی دارد (فلیک^۱، ۱۴۰۰).

پایایی و روایی: برای هر یک از مقوله‌ها و تعابیری که مفهوم‌سازی شده است، شواهدی از مصاحبه‌ها و... نمایش داده شده تا مشخص شود به چه منبعی استناد شده است. در تحقیق کیفی، قابلیت اعتماد و قابلیت اعتبار به شکل کامل از هم جدا نیستند، بنابراین اگر هر بخش از داده‌ها روایی لازم را داشته باشد، می‌تواند پایایی لازم را نیز کسب کند (ارل بی، ۱۳۹۰).

۴. تحلیل تجربی

مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی با توجه به عناصر و مفاهیم اساسی نظریه تحلیل نمایشی گافمن کدامند و در ورای نمود ظاهری کنشگران چه واقعیت‌هایی پنهان است؟ در تحلیل و تفسیر این بخش، مناسک تاسوعا و عاشورا در دلویی به سه بخش، آماده‌سازی محیط برگزاری مناسک، مراسم روز تاسوعا و مراسم روز عاشورا تقسیم شده است.

الف. آماده‌سازی محیط برگزاری مناسک

شیعیان هر ساله با قومیت‌های متفاوت و با آداب و رسوم خاصی به استقبال محرم می‌روند و در این میان در خطه خراسان رضوی و به خصوص منطقه کهن گناباد سوگواری محرم با رسوم خاصی همراه است که با فرهنگ بومی این منطقه عجین شده است. اهالی دلویی از چند روز مانده به محرم خود را برای عزاداری در این ماه آماده می‌کنند و با سیاه‌پوش کردن اماکن و معابر ارادت خود را به اباعبدالله الحسین نشان می‌دهند. نخل‌بندانی، نخل‌گردانی، تعزیه‌خوانی، تعزیه‌گردانی به همراه برگزاری آیین سوگواری و سینه‌زنی و زنجیرزنی، اهداء نذورات و پخش آن‌ها از جمله دیگر آداب و رسوم ماه محرم در این روستا بشمار می‌رود که در ادامه به تفصیل، به آن پرداخته شده است. دلویی، دارای فرهنگی مذهبی و پایبند به اصول سنتی است. تاسوعا و عاشورا بزرگ‌ترین گردهمایی طی سال در این روستا می‌باشد که نظیرش در هیچ‌یک از ایام و

¹ Oh Flick

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

مناسبت‌ها نیست (مصاحبه‌ها و مشاهدات میدانی).

محیط بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن صحنه فیزیکی است که باید برای ایفای نقش کنشگران آماده باشد (گل‌مراد، ۱۳۹۰). اماکن برگزاری مراسم به اصطلاح گافمنی «محیط» عبارتند از: مسجد جامع دلویی، قدمگاه حضرت علی معروف به دارالشفاء، مسجد صاحب‌الزمان، عسکریه و میدان شیشه‌خوانی که برای برگزاری مراسم آماده می‌شود. در ایام محرم اهالی دلویی مقیم تمام شهرها برای عزاداری به روستا باز می‌گردند. مردان در مسجد و زنان در عسکریه جمع می‌شوند و زنان از طریق سیستم صوتی صدای مداحی و روضه را می‌شنوند که این روش باعث می‌شود مداحی و روضه برای زنان حالتی بی‌روح پیدا کند؛ بنابراین خانم‌ها بیشتر در این مراسم با هم صحبت می‌کنند و آن را بهانه‌ای برای ورود به جامعه می‌دانند.

بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن زندگی اجتماعی مانند یک صحنه نمایش است و دارای «چارچوب صحنه» است، از دیدگاه گافمن توانمندی فرد در فضایی به نام صحنه به نمایش گذاشته می‌شود. چارچوب صحنه به منطقه «روی صحنه» و «پشت صحنه»^۱ تقسیم می‌شود (گیدنز^۲ به نقل از گافمن^۳، ۱۳۸۳).

ب. مراسم روز تاسوعا

- **مداحی و روضه‌خوانی:** از اول صبح تاسوعا مرسوم است در دارالشفاء دلویی مراسم روضه‌خوانی برگزار شود و تمام عزاداران در قالب دو هیئت زنجیرزنی و سینه‌زنی در این مراسم شرکت می‌کنند. در این گروه هم برای روحانی و روضه‌خوان و هم شنوندگان منطقه روی صحنه است و هر دو گروه در روی صحنه سعی دارند تصویری مطلوب از نقش خود ارائه دهند (کراوس^۴، ۱۳۸۶). هر دو گروه انگیزه‌های خود را خدمت به امام حسین و زنده نگه داشتن یاد ایشان می‌دانند.

چون روز تاسوعا معروف به حضرت عباس است، تمرکز روضه‌خوان بر حضرت عباس می‌باشد و از مردم می‌خواهد زهد و تقوا پیش گیرند و هرچه حاجت دارند از باب‌الحوائح بخواهند ولو حاجت مادی باشد. او در بین سخنرانی خود که روی صحنه به

² Giddens

³ Gaffman

⁴ Karous

حساب می‌آید، می‌خواهد تصویری آرمانی از خود ارائه دهد به شکلی که هدف آنان فقط تبلیغ دین و راه امام حسین است و رسیدن به قدرت و ثروت برایشان مهم نیست و سعی می‌کنند موارد پشت صحنه را پنهان کنند. مواردی چون حمایت از یک جناح سیاسی و... گاهی مسائل سیاسی روز را به شکلی کاملاً جهت‌دار مطرح می‌کنند و گاهی داشتن ثروت و زندگی تجملاتی به عنوان یکی از مواردی است که می‌خواهند در روی صحنه آن را پنهان کنند و یا کم‌رنگ نشان دهند. پس از تمام شدن روضه‌خوانی مداحی شروع می‌شود. گافمن می‌گوید بیشتر صحنه‌ها از پیش انتخاب شده‌اند (تأثیر ساختار بر کنش) و توسط کنشگر (مداح) ایجاد نمی‌شود (گلمراد، ۱۳۹۰)؛ بنابراین صحنه مداحی نیز از قبل ایجاد شده و تصویری از آن نزد حضار و خود مداح وجود دارد و از طریق رسانه‌ها و... در طی تعامل و کنش در طول زمان شکل گرفته است. از آنجا که بیشتر افراد در روی صحنه می‌کوشند تصویری آرمانی از خود ارائه دهند لذا ناگزیرند ضمن اجرای نقش خود چیزهایی را پنهان کنند. به ویژه اگر مداح دارای داغ بی‌اعتباری باشد. «داغ»^۱ یا «ننگ» یکی از مفاهیم ابداعی گافمن است که به مسئله هویت‌های خدشه‌دار شده اشاره دارد. افراد از دو نوع داغ رنج می‌برند. یکی داغ بی‌اعتباری^۲ و دیگری داغ احتمال بی‌اعتباری^۳ به مسئله‌ای اشاره دارد که افراد در آن از هویتی ننگ آلود در گذشته خود رنج می‌برند (ریتزر^۴، ۱۳۸۰). کنشگر (مداح) برای نمایش خود آرمانی‌اش از فنون مدیریت تأثیرگذاری استفاده می‌کند تا اداها و دخالت‌های نابجا را کاهش دهد. این مفهوم به شکندگی بسیاری از کنش‌های بشری و بررسی ماهیت دفاع از خود در کنش متقابل با دیگران اشاره دارد. برای حفظ این کنش‌ها از سوی کنشگران تمهیداتی اندیشیده می‌شود. کنشگر با استفاده از این فنون می‌خواهد بهترین تأثیر را بر مخاطبان خود داشته باشد (گافمن، ۱۹۶۱).

- گروه سخنرانان نیز از طریق فاصله نقش خود با حضار می‌خواهند ضمن تسلط، مانع دسترسی آنان به پشت صحنه شوند و همچنین به نوعی سلطه خود را به نمایش بگذارند. بالا رفتن از منبر، یکی از موارد فاصله نقش است. صحنه نمایش دوطرفه است

1 Stigma
2 Discredited Stigma
3 Discreditable Stigma
4 Reitzer

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

همان‌طور که بازیگر می‌خواهد خود آرمانی‌اش را نشان دهد و بر آنان تأثیر بگذارد حضار نیز از طریق ابراز علاقه شدید به نمایش و خودداری از فوران‌های مخمل عاطفی در موفق شدن مدیریت تأثیرگذاری نقش دارند.

- **پخش غذا یا همان نذری:** روح‌الامینی در کتاب زمینه فرهنگ شناسی‌اش اشاره می‌کند یکی از مهم‌ترین بخش‌های هر مناسکی مخصوصاً مناسک مذهبی پخش غذا یا همان نذری است که در خیلی از نقاط دنیا از جمله آفریقا و هند پذیرایی از شرکت‌کنندگان در مناسک مرسوم است (روح‌الامینی، ۱۳۸۸). در دلویی نیز پس از پایان مداحی طبق سنت از عزاداران با پختن آش مخصوص که در محله، به آش بلغورا^۱ مشهور است پذیرایی می‌شوند. این پذیرایی به طور سنتی توسط یک واقف به نام آقای عطار انجام می‌شود که قبلاً در انحصار مرحوم پدرشان بوده است. مصاحبه‌ای با آقای عطار انجام شده و ایشان در روی صحنه انگیزه خود را خدمت به امام حسین عنوان کرده ولی با الگو گرفتن از آزمایش‌های نقض‌کننده گارفینکل^۲ از واقف سوالاتی پرسیده شد تا مستقل از پاسخ‌های کلیشه‌ای به یک الگوی مسلط و رای نمودهای ظاهری دست یابیم. از واقف پرسیده شد آیا حاضرید این نذری را به جایی دیگر واگذار کنید یا شخص دیگری را شریک کنید تا او هم به امام حسین خدمت کند؟ وی به شدت واکنش نشان داد و پاسخش منفی بود.

- **هیئت‌های سینه‌زنی و زنجیرزنی:** پس از صبحانه جنبه دیگر از نمایش شروع می‌شود. هیئت‌های زنجیرزنی در محوطه دارالشفاء جمع می‌شوند و فردی چاووش خوانی می‌کند و جنبه دیگر نمایش گروه سینه‌زنان و زنجیرزنان و نمادگردانان هستند. مناطق روی صحنه: زمان اجرای مراسم است و هر فردی سعی دارد تصویری آرمانی از یک عزادار واقعی را نشان دهد مثلاً با نحوه سینه‌زنی مثل محکم زدن و خونی شدن و صدمه زدن به خود و پابرنه رفتن و قرار گرفتن در جلوی صف قیافه و منش خاصی را به نمایش می‌گذارند. این افراد ضمن اجرای نقش خود روی صحنه می‌خواهند مواردی را مانند رقابت با دیگران و پایگاه اجتماعی خود و شأن و منزلتی که با حمل این نمادها به دست می‌آورند را پنهان کنند.

۱- آشی محلی است که از گوشت گوسفند، حیویات و بلغور تهیه می‌شود.

۲ Garfinkel

- تشریفات مذهبی (دعا و قربانی، زیارت از مزار شهدا و تازه

درگذشتگان): پارسونز^۱ در مطالعه ترکیب فرهنگی قبائل پوئه بلو^۲ عناصر تشریفات مذهبی را به چهار بخش؛ دعا و قربانی، وسایل متبرکه، مناسک و مکان تشریفات تقسیم‌بندی می‌کند. او می‌گوید مجموعه‌ی چند عنصر که در یک موضوع مشترک کارکردشان در یک جهت و به یک منظور باشد، یک ترکیب فرهنگی را تشکیل می‌دهد؛ که ما در توصیف و تفسیر مناسک تاسوعا و عاشورا شاهد این ترکیب فرهنگی هستیم (روح‌الامینی، ۱۳۸۸).

در ادامه مراسم تاسوعا در دلویی هیئت به سمت مزار شهدا و خانه‌های شهدا و تازه درگذشتگان می‌رود و در بین راه به منازلی که گوسفند یا گاو نذر کرده‌اند رفته و صاحب نذر، حیوان را جلوی هیئت قربانی می‌کند.

زنجیرزان به شکل دو ستون حرکت می‌کنند که به شکلی هماهنگ با وزن اشعار نوحه‌خوان و ضرب‌آهنگ طبل و سنج، سینه و یا زنجیر می‌زنند و شاه‌بیت‌هایی از نوحه‌خوانی را تکرار می‌کنند. این تکرار در حرکات و اشعار نوعی روحیه فرمان‌بری از جمع و بروز هیجان را تقویت می‌کند. هنگامی که هیئت در معرض دید دیگران قرار دارد به ویژه زمانی که وارد مسجد می‌شوند و عده زیادی تماشاگر وجود دارد هیجان بیشتر می‌شود و ضرب سینه و زنجیر محکم‌تر می‌شود و هماهنگی و هیجان یا صدای آهنگ سینه و زنجیر و صدای یا حسین و ... طنین‌انداز می‌شود. معمولاً در جلو صف افراد مسن‌تر و بزرگ‌تر از لحاظ اجتماعی قرار می‌گیرند و به آرامی حرکت می‌کنند و به دنبال آنان زنان حرکت می‌کنند. در وسط دو ستون زنجیرزن و سینه‌زن نوحه‌خوان و طبل‌زن و سنج‌زن و حامل‌کننده بلندگو و موتور برق و مسئول انتظامات قرار دارند.

- پذیرایی از عزاداران حسینی: هیئت در روز تاسوعا هنگام حضور در مزار

شهدا متوقف می‌شود و روحانیون روضه‌های مختصری می‌خوانند و از شهدا یاد می‌کنند و مداحان از تک‌تک تازه درگذشتگان یاد کرده و اسم آن‌ها را برده که پارسال در هیئت

^۱ Parsons

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

بوده‌اند و امسال نیستند و برای آنان طلب آموزش می‌کنند؛ و اگر نام تازه در گذشته‌ای فراموش شود خانواده آن‌ها ناراحت می‌شوند و فوراً به مداح و نوحه‌خوان تذکر می‌دهند. تا در بلندگوی هیئت اعلام کنند و در حقیقت یک اظهار وجود برای آن خانواده و نوعی احساس جاودانه بودن و احساس تعلق به جمع را برای آنان دارد و خانواده‌های افراد تازه در گذشته با خرما و میوه و... از هیئت پذیرایی می‌کنند. حرکت هیئت‌ها تا نزدیک ظهر ادامه می‌یابد و سپس هنگام اذان ظهر به مسجد می‌روند و نماز جماعت می‌خوانند و از همه افراد دعوت می‌شود برای صرف ناهار مردان به دارالشفاء و زنان به عسکریه بروند. پذیرایی روز تاسوعا از گوشت قربانی روز قبل می‌باشد و معمولاً چلوگوشت است و برنج، بدون هیچ محدودیتی از همه پذیرایی می‌شود (حدود چهارهزارنفر) که اوج پذیرایی دهه اول محرم است.

ترکیب گروه پذیرایی‌کننده متفاوت است، مثلاً سرآشپز مزدبگیر است ولی کمک‌آشپزها داوطلبانه کار انجام می‌دهند و در داخل آشپزخانه قرار دارند و خیلی کم دیده می‌شوند و آن‌ها هم مخلصانه کار می‌کنند و به فکر دیده شدن و کسب پایگاه اجتماعی نیستند. عده‌ای نیز در داخل سالن پذیرایی مسئول توزیع غذا و جمع‌آوری سفره هستند، طیف وسیعی از افراد مانند هیئت‌امانای مسجد و دارالشفاء و اعضای شورا و دهداری و بسیج و... حضور دارند که به توزیع غذا می‌پردازند و هم نظم را برقرار می‌کنند و هم به مهمانان خوش آمد می‌گویند. در هنگام صرف ناهار اسامی خیرین و واقفین پذیرایی آن روز اعلام می‌شود و برای سلامتی آنان و شادی امواتشان دعا، فاتحه و اخلاص می‌خوانند. هرچند نمود ظاهری این واقعیت پذیرایی از عزاداران حسینی است و غذای آن نیز از نگاه کنشگران متبرک و شفاعت‌بخش و... است ولی در ورای نمود ظاهری یک سامان اقتصادی و برنامه‌ریزی قدرتمند وجود دارد چراکه پذیرایی از حدود چهار هزار نفر نیاز به منابع مالی زیاد و ساماندهی آن دارد و خواه‌ناخواه برای گروه گردانندگان این مراسم به شکل پنهان نوعی اعتبار، شهرت و تأیید توانایی‌های مدیریتی و... به همراه دارد.

- نوحه‌خوانی و چاووش‌خوانی در شب عاشورا: سپس افراد برای

استراحت به منزل می‌روند، طبق نظریه گافمن نمودی از تحرک پذیری واقعیت است که انسان‌ها به سوی واقعیت‌های اجتماعی دیگر می‌روند تا به ایفای نقش‌های دیگری چون

نقش‌های خانوادگی و... پردازند (ویلیامز^۱، ۱۹۸۶). پس از برگزاری نماز مغرب و عشاء در مسجد روضه‌خوانی و مداحی شروع می‌شود پیرمردان و افرادی که نمی‌توانند و یا نمی‌خواهند زنجیر یا سینه بزنند در مسجد می‌مانند و بقیه به دارالشفاء می‌روند. سینه‌زنان در صحن دارالشفاء به شکل دایره‌ای دور علم جمع می‌شوند و با دست کمربندهای یکدیگر را می‌گیرند و زنجیره‌ای به هم پیوسته تشکیل می‌دهند و با دست دیگر بر سینه می‌زنند و با حرکات هماهنگ دست و پا و با ضربات طبل که هماهنگ‌کننده آن‌ها هستند به آرامی دور علم بر خلاف عقربه‌های ساعت یک قدم به جلو و سپس یک قدم به عقب برمی‌گردند و هم‌زمان بر دور مرکز دایره می‌چرخند و هماهنگ با هم حسین حسین می‌گویند. در مرکز دایره نوحه‌خوان و چاووش‌خوان و طبل‌زن و سنج‌زن قرار دارند که به هماهنگی و ایجاد هیجان کمک می‌کنند. ظاهراً گرفتن کمر بند نماد همبستگی و حرکت بر خلاف عقربه‌های ساعت توقف زمان به خاطر مصیبت امام حسین است که مشابه آن در جاهای دیگر چون خوزستان نیز مشاهده می‌شود و در این منطقه نیز قدمتی چندین ساله دارد. به این مراسم در اصطلاح محلی «حسین _ حسین» می‌گویند و سپس چاووش‌خوان، چاووش‌خوانی^۲ می‌کند تا به افراد اعلام کند که هیئت آماده حرکت است و به سمت مسجد جامع راه می‌افتند و در بین راه با دود کردن اسپند و خوراکی‌هایی چون خرما و نوشیدنی‌هایی چون شیر و شربت و قربانی کردن از هیئت استقبال می‌شود تا به درب مسجد می‌رسند. در اطراف مسجد و نزدیک درب ورودی زنان و سالخوردگان می‌ایستند و هیئت را تماشا می‌کنند اوج زنجیرزنی زمانی است که دو هیئت به هم می‌رسند و یا وارد مسجد می‌شوند و حضار آنان را تماشا می‌کنند که سعی می‌کنند هماهنگ‌تر و محکم‌تر و آهنگین‌تر سینه یا زنجیر بزنند. سپس هیئت‌ها در مسجد جامع می‌نشینند و به سخنرانی روحانیان گوش می‌دهند. پس از پایان سخنرانی مداحان مداحی و نوحه‌خوانی می‌کنند. سپس مجلس با دعا پایان می‌پذیرد و هیئت امناء برای برگزاری مراسم عاشورا به ویژه شبیه‌خوانی تذکراتی می‌دهند.

پ. مراسم روز عاشورا

مهم‌ترین مناسک روز عاشورا در دلوئی، نخل‌گردانی، شبیه‌خوانی و شام غریبان

^۱ Williams

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

است، در ادامه به تفصیل بیان شده است.

- نخل گردانی مهم‌ترین رویداد عاشورا در دلویی: نمایش صبح عاشورا با

تزیین نخل شروع می‌شود و میدان شبیه‌خوانی را با آب‌پاشی و نصب چادر و خیمه‌های لشکر یزید و لشکر امام حسین و نصب سیستم صوتی و چیدن تعدادی صندلی و... آماده می‌کنند. در این رویداد مناطق روی صحنه و پشت صحنه به تحلیل گافمن قابل درک است که در ادامه به آن پرداخته شده است.

با آقای سید پور که مسئول نخل آرایی بود مصاحبه‌ای انجام دادیم و از او درباره چگونگی نخل آرایی و چرایی آن سوالاتی به شیوه آزمایش‌های نقض‌کننده گارفینکل پرسیده شد که در نهایت آخرین جواب این بود که رسم و عرف از گذشته تا به حال این گونه بوده و من رسم پدرانمان را دنبال می‌کنم. تاریخ مکتوبی از قدمت نخل گردانی در این منطقه وجود ندارد و افراد سالمند قدمت آن را به بیش از دویست سال بر می‌گرداند که آن‌ها از پدرانشان شنیده‌اند.

هنگام تزیین نخل کودکان و بزرگ‌ترها از زیر آن عبور می‌کنند و اعتقاد دارند عبور از زیر نخل موجب طولانی شدن عمر می‌شود. در گذشته نخل آرایی با پارچه‌های مخملی و گران‌بها و قالیچه‌های دستباف بوده که مردم برای متبرک شدن و تقدس یافتن می‌آوردند و پس از عاشورا نیز آن را با خود به خانه می‌بردند و تا سال بعد آن را مقدس می‌پنداشتند و از آن در صندوقچه‌ها نگهداری می‌کردند و گاهی به عنوان جهیزیه عروس به فرزندان‌شان می‌دادند تا مایه برکت زندگی زوجین جوان شود (مصاحبه با آقای حسن زاده). ولی امروزه نخل آرایی با پارچه‌های رنگی است که توسط هیئت‌امانای مسجد خریداری شده و برای تزیین نخل^۱ استفاده می‌کنند. پس از اتمام نخل آرایی گروه نخل گردانان نمایش خود را آغاز می‌کنند. آن‌ها ابتدا در پشت صحنه موقعیت هر فرد را مشخص می‌کنند و شال بلند و سبزرنگی را برگردن می‌آویزند.

نخل گردانان اکثراً از جوانان نیرومند هستند که از نظر قدی تقریباً یک اندازه هستند و عده‌ای نیز از زیر، نخل را می‌گیرند که معمولاً افراد کوتاه‌قد ترند و سپس با

^۱ هرچند آن نیز بعضی برای قداست پارچه و یا قالیچه برای تزیین نخل می‌آورند و عده‌ای نیز خوراکی بر بالای نخل می‌آویزند تا تبرک شود. از گل و برگ درخت کاج نیز در تزیین نخل استفاده می‌شود و پس از تمام شدن روز عاشورا هرکدام از وسایلی که برای تزیین استفاده شده است چنان قداستی پیدا می‌کند که بعضی برای گرفتنش خواهش و التماس می‌کنند.

گفتن «یا حسین» فرمان آغاز حرکت نخل را صادر می‌کنند و نوحه‌خوان در بلندگو می‌گوید غریب _ شهید و... نخل گردانان با «حسین حسین» گویان و «حیدر حیدر» گویان پاسخ می‌دهند و نخل را به سمت محل برگزاری شبیه‌خوانی حرکت می‌دهند و جمعیت پشت سر آن‌ها به راه می‌افتند و جوانان با شور هیجان نخل را به بالا و پایین به شدت تکان داده و حرکت می‌کنند. نخل گردانان عمدتاً با پای لخت حرکت می‌کنند. نخل را در حدود ۲۰۰ متر حرکت می‌دهند و در میدان برگزاری شبیه‌خوانی بر زمین می‌گذارند؛ و در پایان شبیه‌خوانی دوباره نخل را به محل اصلی خود بر می‌گردانند. در مراسم نخل گردانی علاوه بر مناطق روی صحنه و پشت صحنه مفاهیم ابداعی گافمن؛ هویت اجتماعی، نقش و داغ ننگ نیز دیده می‌شود.

- **شبیه‌خوانی:** در دوره قاجاریه فردی به نام حاج حسنعلی بیگ نایب الحکومه کتاباد و خان دلویی بوده است. او موقوفات زیادی برای برگزاری مناسک محرم در دلویی اختصاص داده است. این فرد هر ساله از شهرهای مختلف گروه‌هایی از تعزیه‌خوانان را به دلویی می‌آورد و شبیه‌خوانی^۱ را برگزار می‌کرد. نقش‌های شبیه‌خوانی به شکل موروثی از پدر به پسر منتقل می‌شد و افراد شبیه‌خوان، نسخه‌های شبیه‌خوانی را به هیچ عنوان در اختیار دیگران نمی‌گذاشتند و نوعی انحصار حاکم بوده است. همان مفهوم «هویت اجتماعی»^۲ گافمن^۳، وی باور دارد هویت اجتماعی؛ هویتی است که در جریان کنش‌های اجتماعی زاده می‌شود و در جریان کنش‌های اجتماعی پذیرفته یا رد می‌شود و

^۱ در دوران رضاشاه شبیه‌خوانی متوقف می‌شود و گاهی به شکل مخفیانه و دور از چشم مأموران برگزار می‌شده است. سپس در دوران محمدرضا شاه شبیه‌خوانی دوباره رونق می‌گیرد.

^۲ Social Identity

^۳ Gaffman

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

جامعه از خلال نقش‌هایی که افراد اجرا می‌کنند هویت آنان را رقم می‌زند. افراد در تلاش‌های خود برای اجرای هر چه بهتر نقش خود می‌کوشند تا هویت مورد نظر خود را تثبیت کرده و دیگران را وادار به پذیرش آن کنند (ترنر^۱، ۲۰۰۳).

آقای غلامزاده^۲ بنیان‌گذار شبیه‌خوانی در دلویی در مصاحبه‌اش هدف از برگزاری شبیه‌خوانی را جاودانه نگه‌داشتن عاشورا و ابلاغ پیام امام حسین بیان می‌کند و آفت شبیه‌خوانی را خودنمایی و خودخواهی می‌داند. مثلاً فردی ۷۰ سال سن دارد ولی نقش قاسم نوجوان را بازی می‌کند و حاضر نیست نقش خود را به یک نوجوان بدهد. این نشانه عدم اخلاص است که مانع رسیدن به هدف تعزیه‌خوانی است. این مثال جلوه مفهوم «نقش» در نظریه گافمن است. تصویری ویژه که یک کنشگر می‌خواهد از خود نشان دهد گافمن بر این باور است، انسان‌ها کنشگرانی هستند که نوعی اجرا به خود گرفته که برخی مواقع برای آن‌ها فریبکارانه عمل می‌کند. بر این اساس، افراد در محیط‌های اجتماعی می‌توانند ویژگی‌های لازمی برای فهم واقعیتی که آن‌ها از خود می‌توانند نشان دهند بپذیرند (کیویستو^۳، ۲۰۰۸).

بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن که زندگی اجتماعی نوعی نمایش است. شبیه‌خوانی نیز به عنوان یک بخش از زندگی اجتماعی خود یک نمایش است (هرچند تفاوت‌هایی با نمایش نیز دارد) که چارچوب صحنه آن میدان شبیه‌خوانی است و مناطق روی صحنه و پشت صحنه دارد. منطقه روی صحنه زمانی است که بازیگران بر روی صحنه نقش بازی می‌کنند و سعی دارند به بهترین شکل نقش اشقیا و اولیاء را نشان دهند و مسائلی چون تمرین و خطا و لغزش گفتاری و فراموش کردن اشعار نسخه و فراگردهایی که برای اجرای نقش طی شده و... را پنهان کنند. نمونه‌ای از آزمایش‌های نقض‌کننده در مصاحبه آقای غلامزاده (کارگردان) دیده می‌شود. وی در مصاحبه‌اش

¹ Turner

^۲ حدود سی سال پیش آقای غلامزاده که دبیر هنر در مدارس گناباد و در رشته هنر تحصیلات دانشگاهی داشته است شبیه‌خوانی در دلویی را به شکل مستقل به راه انداخته و با امکانات کم و زحمت فراوان اقدام به جمع‌آوری تعدادی نسخ خطی شبیه‌خوانی کرده است. در بعضی موارد که افراد در گروه‌های تعزیه‌خوانی دیگر حاضر به دادن نسخه‌ها نبوده‌اند ایشان با ضبط صدای شبیه‌خوانان نسخه‌ها را تهیه کرده که ظاهراً کاری طاقت‌فرسا نیز بوده است. سپس ایشان با توجه به متون تاریخی بعضی از قسمت‌های شبیه‌خوانی را اصلاح کرده و این باعث شده که شبیه‌خوانی دلویی نسبت به مناطق دیگر گناباد رنگ و لعاب و جاذبه بیشتری داشته باشد.

³ Kivisto

اذعان می‌کند؛ بعضی از بازیگران مدت طولانی جلوی آینه می‌ایستند تا ببینند که آیا قیافه و شکل ظاهری آن‌ها خوب شده است یا نه و یا از تعویض نقش‌هایشان و یا حتی لباس‌هایشان ناراحت می‌شوند. ولی در ظاهر چنان وانمود می‌نمایند که فقط خدمت به امام حسین برایشان مهم است ولی در پس این نمود ظاهری شکلی دیگر از واقعیت نهفته است و واقعیت همان رسیدن به ارزش‌های اجتماعی چون شهرت و احترام و ... است؛ و بر عکس بازیگرانی نیز وجود دارند که هدف خود را رساندن پیام عاشورا می‌دانند و برایشان فرقی نمی‌کند که چه لباسی بپوشند و چه نقشی بازی کنند و چه قیافه‌ای داشته باشند. تفاوت بازیگران شبیه‌خوانی با نمایش در این است که بازیگر گاهی بین خود و نقشش فاصله می‌اندازد. با مخاطبانش همراهی می‌کند و با آنان همدردی می‌نماید و می‌گیرند. پشت صحنه را زمانی است که نمایش را تمرین می‌کنند و یا در خیمه‌گاه اشقیاء یا اولیاء قرار دارند و مشغول تمرین نقش و هماهنگ کردن نسخه‌ها و لباس پوشیدن، خوردن و آشامیدن و خمیازه کشیدن و... هستند.

تماشاگران شبیه‌خوانی: مخاطبان مرد نیز در شبیه‌خوانی تماشاگر صرف نیستند بلکه در صحنه آرای و تشییع نمادین پیکر شهدا و حرکت دادن علم و نمادها و نوحه‌خوانی و صلوات فرستادن زمانی که بازیگران اشعارشان را فراموش می‌کنند و یا دستگاه‌های صوتی خراب می‌شود و یا در دادن اطفال به عنوان نماد علی‌اصغر و یا کمک به صحنه آرای توزیع نوشیدنی و... با بازیگران همکاری و همراهی می‌کنند. نیز هنگام تماشا در روی صحنه قرار دارند و سعی می‌کنند خود را یک عزادار واقعی و محزون نشان دهند که هدفی جز عزاداری ندارند و اگر با آنان مصاحبه شود نیز همین را می‌گویند. ولی هنگامی که دوربین عکاسی از فاصله دور و بدون اطلاع تماشاگران از اطراف میدان شبیه‌خوانی عکس می‌گیرد، صحنه‌هایی را نشان می‌دهد که در آن تماشاگران در اطراف میدان مشغول حرف زدن با دوستان و تجدید دیدار و مباحث دیگر هستند و کمتر توجهی به شبیه‌خوانی دارند.

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایی گافمن.....

- **شام غریبان:** در شب، پس از نماز مغرب و عشاء طبق معمول هیئت زنجیرزان و سینه‌زان به محل دارالشفاء می‌روند و پس از جمع شدن در آنجا در قالب هیئت به سمت مسجد حرکت می‌کنند و سپس به سخنرانی و مداحی گوش می‌دهند و در مراسم شام غریبان شرکت می‌کنند. آنان شمع به دست خیلی آرام نوحه‌خوان و دست بر سینه و سر زنان قدم‌به‌قدم به سمت دارالشفاء حرکت می‌کنند و هرچند قدم بر روی دوزانو می‌نشینند و سپس به راه می‌افتند و در دارالشفاء مراسم به پایان می‌رسد.

- نمادهای مختلف در مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی کدامند و چه

معانی و ابعدی دارند؟

در آراء جامعه‌شناسانه گافمن نمادها خلق می‌شوند تا با ابداع معانی‌ای که توسط مردم چه به صورت فردی و چه به صورت جمعی ایجاد شده‌اند، فهم مشترکی از واقعیتی را به ما بدهند (کیویستو، ۲۰۰۸). نماد عنصری است که معانی عمیق و متعددی را به صورت متراکم در خود ذخیره می‌کند به نحوی که جز از طریق رمزگشایی و تفسیر به مفهوم نهفته در آن نمی‌توان دست یافت (دولتیاری، ۱۳۹۰). مفهوم معنا ارتباط نزدیکی با مفهوم نماد دارد. معنا در حقیقت، آن چیزی است که در نظام فرهنگی جامعه و در تار و پود روابط اجتماعی تعبیه شده است و از این رو، تحلیل آن نمی‌تواند بر اساس یک علم تجربی و در جستجوی قوانین انجام گیرد. بلکه باید از طریق یک علم تفسیری و در جستجوی معنا انجام شود (دهخدا، ۱۳۳۰).

در این بخش به ابزارها و نمادهایی که در شبیه‌خوانی روز عاشورا استفاده می‌شود

اشاره شده است.

دست: نماد دستان بریده‌شده صحنه کربلا، سر: نماد سر جداشده امام حسین، نیزه و شمشیر و سپر و زره پارچه‌ای و چرمی، کلاه‌خود و گرز و عمود خیمه: نماد ابزار جنگ در کربلا، لباسی شبیه به پوست شیر: نماد شیر که اشاره به داستان شیر و سلطان قیس در

شبیہ خوانی است، علم و کیل: نماد لشکر است و هر کدام بسته به اولیا یا اشقیا رنگ های مختلفی دارند. در مراسم شبیہ خوانی علم در مرکز میدان نصب می شود. در مراسم حسین زدن در دارالشفاء و در مسجد نیز علم نصب می شود که معمولاً میله ای است که با پارچه های مشکی آن را پوشانده اند و قسمت بالای علم بزرگ تر است و با پارچه ای سبزرنگ پوشانده شده است که شکل سر انسان دارد و نماد سر امام حسین بر بالای نیزه است، لباس مشکی عزاداران: نماد عزاداری است.

پیشانی بند سبز، شال سبز، کلاه سبز یا عمامه سبز یا مشکی رنگ با نوشته هایی چون یا حسین و... نماد سادات و خانواده امام می باشد.

لباس اشقیا و اولیا: علاوه بر تفاوت رنگ لباس اشقیا عمدتاً لباس رزم است و بر سر فرماندهان کلاه خود با پره های قرمز رنگ و یا زرد رنگ قرار دارد ولی لباس اولیا عمدتاً لباس عربی است و لباس امام عبا و عمامه است. زنان اولیا نیز چادر مشکی با روبنده دارند تا صورت مشخص نشود.

مشک آب: نماد مشک حضرت عباس سقای کربلا، ظرف آب و یا گودال آب: نماد رودخانه و آب که همیشه در سمت اشقیا قرار دارد تا نشان دهد این اشقیا بودند که راه را بر امام بستند و مانع رسیدن یاران امام به آب شدند، چند شاخه نخل: نماد نخلستان های اطراف رودخانه است که معمولاً در کنار گودال یل ظرف آبی قرار می دهند که در سمت اشقیا قرار دارد.

خیمه ها و چادرها: رنگ و پرچم های نصب شده بر روی آن در سمت اشقیا با اولیا متفاوت است.

عروسک: نماد حضرت علی اصغر است که امام بر بالای دستش می گیرد و حمله به سوی آن تیراندازی می کند.

کفن: نماد آماده شدن برای سفر آخرت است، زمانی که اولیا خوانان برای شهادت آماده می شوند

آن را بر تن می کنند، عصا: نماد پیری که ام لیلا زمان نبرد حضرت علی اکبر از آن استفاده می کند تا نشان دهد که از فراق پسرش پیر می شود، قرآن: کتاب مقدس که برای بدرقه عزیزان به سوی نبرد از زیر آن می گذرند تا در پناه آن باشند، نامه های چرمی یا کاغذی: نماد نامه هایی است که کوفیان برای دعوت امام فرستاده اند و همچنین

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

وصیت‌نامه امام حسن و ... پیراهن خونین: با نقطه‌های قرمزرنگ که نشان از جراحت و خونریزی دارد، تیر چشم: تیری که سر آن پهن و چسبان است که بر روی چشم می‌چسبد و نماد تیری است که در کربلا به چشم حضرت عباس اصابت کرد، شمشیر دودم: نماد ذوالفقار حضرت علی، لباس پوست شیر: فردی آن را می‌پوشد و نماد شیر در داستان سلطان قیس می‌باشد، گهواره: نماد گهواره حضرت علی‌اصغر است، چارچوب‌هایی با میله‌های فلزی که با گونی پوشیده شده‌اند: نماد خیمه‌ها و کجاوه‌های امام حسین هستند که پس از شهادت نمادین امام به آتش کشیده می‌شود.

حیوانات: اسب (به شکل معمول اسب سفید برای امام حسین استفاده می‌شود) و شتر و بره یا غزال که نماد حیواناتی هستند که در نبرد کربلا از آن استفاده می‌شد و غزال یا بره در صحنه شکار سلطان قیس به از آن می‌شود، نخل تزئین‌شده: نماد تابوت امام است که پس از شهادت امام آن را به حرکت در می‌آورند که نماد عروج امام به ملکوت است و زیبایی و تزئین آن نماد از زیبایی سرای آخرت و به بهشت رفتن امام دارد، کبوتر: پس از شهادت امام کبوتر از روی سر امام به پرواز در می‌آورند و نشان از عروج امام به آسمان است.

گل: نشان از زیبایی و بهشت دارد و پس از شهادت حضرت علی‌اصغر به عنوان نماد شهادت نوغنچه باغ امامت به کار می‌رود.

5. نتیجه‌گیری

مردم‌نگاری حاضر به توصیف و تفسیرکنش‌های مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی با توجه به نظریه تحلیل نمایشی گافمن و آزمایش‌های نقض‌کننده گارفینکل پرداخته است. دلویی دارای ساختاری مذهبی و پایبند به آیین سنتی است؛ که با ۱۶۵۰ نفر جمعیت هر ساله میزبان حداقل چهار هزار میهمان در روزهای تاسوعا و عاشورا می‌باشد. قدمت مناسک مذهبی در این دهستان به قدمت مراسمات مذهبی در ایران باز می‌گردد. محققان در این مطالعه به دنبال درک معانی کنشگران در محیط طبیعی کنش بودند تا واقعیت‌های پنهان در ورای ظاهری کنش‌ها را کشف نمایند. لازم به ذکر است به منظور رسیدن به اهداف پژوهش علاوه بر روش مردم‌نگارانه، دیدگاه اتنومتدلوژی را در فرآیند مطالعه ترکیب نموده و با روشی نو به تحلیل مناسک محرم پرداخته و در بخش‌هایی از

آزمون‌های نقض‌کننده گارفینکل استفاده شده است. اطلاعات به روش مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه‌های عمیق و مشاهده همراه با مشارکت به دست آمده است.

اهداف تحقیق؛ ۱_ مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی با توجه به عناصر و مفاهیم اساسی نظریه تحلیل نمایشی گافمن به منظور آشکارشده و رای نمود ظاهری کنشگران و کشف واقعیت‌های پنهان‌شده در کنش‌ها ۲_ درک و تفسیر معانی نمادهای مختلف در مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بوده است. نتایج نشان می‌دهد مهم‌ترین مناسک روز تاسوعا در دلویی نذری دادن، روضه‌خوانی و مداحی، سینه‌زنی و زنجیرزنی، قربانی کردن، تزیین نخل و آماده کردن صحنه و بازیگران برای شبیه‌خوانی بوده و مهم‌ترین مناسک روز عاشورا نخل‌گردانی، شبیه‌خوانی، نذری دادن و شام‌غریبان می‌باشد؛ که در بخش تحلیل تجربی به تفصیل ارائه شده است.

از آنجایی که پژوهش بر اساس روش مردم‌نگاری بوده و این توصیف «مردم‌نگاری» با تأکید و توجه بر نظریه نمایشی گافمن انجام شده است و همان‌طور که گافمن زندگی اجتماعی را به نمایش تشبیه می‌کند، ما نیز مناسک تاسوعا و عاشورا را چون یک صحنه نمایش در نظر گرفته‌ایم که مناطق پشت صحنه و روی صحنه دارد و کنشگران را در اصطلاح گافمن به گروه‌های مختلفی تقسیم کرده‌ایم و به توضیح کنش‌های کنشگران در محیط‌ها پرداخته‌ایم. نتایج این تحقیق با نظریه مناسک مذهبی دورکیم و نظریه تحلیل نمایشی گافمن و همچنین آزمایش‌های نقض‌کننده گارفینکل هم‌خوانی دارد.

از نظر گافمن نمادها در جلو صحنه قرار می‌گیرند و جلو صحنه به دو قسمت تقسیم می‌شود: ۱_ فضای اجرا (محیط)، مانند مسجد، دارالشفاء، عسکریه، میدان شبیه‌خوانی، مزار شهدا، کوچه‌های روستا که نمادهای مختلفی چون پرچم‌های مشکی و قرمز و سبز و زرد، علم‌ها و علامت‌ها، پارچه نوشته‌ها و... وجود دارد که هر کدام معانی مختلفی داشته و حضار آنان را معنی، تفسیر و توضیح می‌دهند؛ که در بخش یافته‌ها مفصل توضیح داده شده است. ۲_ نمای شخصی که به دو قسمت تقسیم می‌شود؛ قیافه و منش. قیافه یا ظاهر همان لباس مشکی و معمولاً ریش‌های نتراشیده برای سینه‌زنان و زنجیرزنان و مستمعین روضه‌خوانی، لباس‌های قرمز و زردرنگ در شبیه‌خوانی برای اشقیا خوانان و لباس‌های سفید و سبز و عمامه مشکی و عبا برای اولیاخوانان در شبیه‌خوانی است؛ و منش به سینه‌زنان و زنجیرزنان

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

که انتظار می‌رود هماهنگ سینه بزنند و حرکت کنند و شاهیت‌ها را تکرار کنند و نظم را رعایت نمایند اشاره دارد؛ و مستمعین که روضه‌خوانی و مداحی‌ها را گوش و گریه و یا تباهی کنند. مداح و روضه‌خوان هر چه سوزناک‌تر روضه‌خوانی کند و عواطف را برانگیزاند و به نوعی به مجلس شور و هیجان بدهد و بازیگران شبیه‌خوانی متناسب با نقشی که دارند رفتار کنند همگی به شکلی نوعی منش هستند.

از نظر گافمن جلو صحنه به نهادینه شدن گرایش دارد بنابراین جلو صحنه به وسیله کنشگر انتخاب می‌شود ولی ایجاد نمی‌شود (ریترز، گودمن ۱۳۹۰)؛ بنابراین نمود «خود» در جلو صحنه، خود اجتماعی شده و نهادینه شده است که ممکن است با «خود» کاملاً انسانی در تناقض قرار گیرد برای برخی از بازیگران که در روی صحنه نیازی به دیده شدن ندارند و سعی می‌کنند تا حد امکان نقش خود را پنهان کنند مانند بعضی خیرین که کمک مالی می‌کنند و می‌گویند نباید هیچ کس بداند و نامی از من برده نشود، در خود انسانی و خود اجتماعی آنان تعارضی دیده نمی‌شود ولی آن بازیگرانی که تمایل به دیده شدن و نام بردن از خود را دارند در حقیقت بین خود کاملاً انسانی و خود اجتماعی دچار تعارض شده‌اند و سعی دارند با بازی نقش، خود اجتماعی خود را نشان دهند و تصویری آرمانی از خود ارائه دهند. از نظر گافمن بیشتر افراد در جلو صحنه به دنبال خود^۱ اجتماعی هستند بنابراین توضیح و تفسیری که از کنش‌های خود دارند تحت تأثیر ساختارهای اجتماعی شکل گرفته شده و نهادینه شده است (استروس، ۱۹۹۶).

به گفته گافمن انسان‌ها زمانی که از منزل بیرون می‌آیند و بر روی صحنه حاضر می‌شوند، نقابی بر چهره می‌زنند که با روش آزمایش‌های نقض‌کننده می‌توان این نقاب را کنار زد چون در روی صحنه همه می‌خواهند نقش خود را به خوبی ایفا کنند و تصویری مطلوب از خود در ذهن دیگران ایجاد نمایند (ریترز، گودمن، ۱۳۹۰).

^۱ «خود» نوعی خروجی نمایشی است که از صحنه نمایش بر می‌خیزد؛ بنابراین خود در برابر اختلال در سطوح اجرای نقش بسیار آسیب‌پذیر است و برای جلوگیری از آسیب باید از «مدیریت اثرگذاری» استفاده کند. بدین جهت روضه‌خوان و مداح کمی از دیگران فاصله می‌گیرند، روضه‌خوان اجازه پرسش نمی‌دهد و متکلم وحده است. این فاصله نقش موجب می‌شود که بازیگران مطمئن شوند که دروغ‌هایشان برملا نمی‌شود ولی چنانچه دروغ‌های بازیگر برملا شود حضار چنان خودشان را با دروغ‌ها سازگار می‌کنند که تصویر آرمانی بازیگر مخدوش نشود و این خصوصیت کنش متقابل اجراها است (ریترز، گودمن، ۱۳۹۰).

^۲ Straus

به همین جهت ما نیز فقط به پاسخ‌های کلیشه‌ای کنشگران در مناسک تاسوعا و عاشورا اکتفا نکرده‌ایم و مواردی از سوالات و مشاهداتی را در مقوله آزمایش‌های نقض‌کننده یادآوری کردیم که نشان می‌دهد در ورای ظاهر کنش‌های بازیگران مناسک، ابعاد و اهداف سیاسی و اقتصادی و... وجود دارد. آزمایش‌های نقض‌کننده گارفینکل تأییدکننده همین نظریه گافمن است که انسان‌ها چگونه از به هم زدن ساختارها دچار تشویش می‌شوند و نظم تعاملی‌شان به هم می‌خورد. موارد زیر نمونه‌هایی است از تناقض رفتار افراد با انگیزه‌هایی که به شکل رسمی و کلیشه‌ای عنوان می‌کنند: بی‌توجهی شرکت‌کنندگان به مناسک مختلف، به عنوان مثال؛ با هم صحبت کردن در حین مراسم یا ناراحتی افراد از تعویض و جابجایی نقش‌ها، نمایش تمایز اجتماعی و یا افرادی که نذر کرده‌اند و اصرار زیادی دارند که حتماً هیئت به خانه آنان برود و حاضر نیستند قربانی خود را در کشتارگاه قربانی کنند و گوشت آن را به آشپزخانه هیئت تقدیم کنند، نمونه‌هایی از تناقض‌های انگیزه‌ها و اهداف افراد با کنش‌های واقعی آنان است و برکنارکننده نقاب‌های آنان می‌باشد.

انسان‌شناسان معتقدند در هیچ جامعه‌ای رفتار مناسکی، تصادفی رخ نمی‌دهد بلکه خصلتی سازمان‌یافته و ساختارگرایانه دارد (الیاسی، ۱۳۸۹). یافته‌های ما نیز نشان می‌دهد که مناسک محرم نیز ساختاریافته است و ساختارهای جامعه تعیین‌کننده آن هستند و به حکومت‌ها و قوانین اعتبار می‌بخشد. داده‌های ما نیز نشان می‌دهد محتوای این مناسک بیشتر عرفی است نه دینی، این مناسک بیشتر مناسکی اجتماعی، عرفی و دارای کارکردهای اجتماعی است هرچند افراد به شکل رسمی آن را بیان نمی‌کنند و افراد به شکل کلیشه‌ای هدف و انگیزه خود را انگیزه‌ای مذهبی می‌دانند.

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

منابع

- ارل بی، (۱۳۹۰). روش های تحقیق در علوم اجتماعی، مترجم: رضا فاضل، تهران: سمت
- استونر، رابرت (۱۳۷۹). متفکرین بزرگ جامعه‌شناسی، ترجمه مهرداد میردامادی، تهران: مرکزی.
- الیاسی، حسین (۱۳۸۹). تحلیل جامعه‌شناختی نذر، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ایمان، محمدتقی؛ مرادی، گلرمد (۱۳۹۰). روش‌شناسی نظریه اجتماعی گافمن، فصلنامه علمی و پژوهشی جامعه‌شناسی زنان، شماره ۲.
- اووه فلیک، (۱۴۰۰). درآمدی بر تحقیق کیفی، مترجم: هادی جلیلی، تهران: نی.
- باقر آبادی، شهریار؛ معروف، یحیی (۱۳۹۸). بررسی کارکردهای نمادهای دینی و عناصر قدسی در شعر جبران خلیل جبران و سهراب سپهری.
- تاج بخش، غلامرضا (۱۳۹۹). فهم پدیدارشناسانه تجارب زیسته جوانان از حضور در هیئت عزاداری در محرم کرونایی.
- جعفری، علی‌اکبر؛ هاشمی، شبنم؛ هاشمی، سمیه (۱۴۰۰). بازتاب مراسم امام حسین (ع) و عاشورا در آثار سیاحان اروپایی در ایران عصر صفوی.
- جوادی، قاسم؛ موسوی، محمدجمال (۱۳۹۳). مراسم عاشورا در کابل.
- حاجی زاده بهمدی، اسماعیل؛ سیروس، عفت (۱۳۹۰). بررسی آیین نخل برداری روز عاشورا بر سبک زندگی مردم فردوس، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور فردوس.
- داوری، محمود؛ بابایی، امید (۱۳۹۵). تفسیر نمادهای دینی در مناسک شیعی.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۳۰). لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران.
- دولتیاری، عباس (۱۳۹۰). ویژگی های تعزیه در سیستان، فصل نامه فرهنگ مردم ایران، شماره ۲۶.
- روح الامینی، محمود (۱۳۸۸). زمینه فرهنگ شناسی، تهران: عطار.
- ریتر، جرج؛ گودمن، داگلاس جی (۱۳۸۰). نظریه های جامعه‌شناسی مدرن، ترجمه خلیل میرزایی و عباس لطفی زاده، تهران: جامعه‌شناسان.
- زند و کیلی، محمدتقی؛ قاسمیان، مرضیه (۱۳۹۶). کارکردهای سنتی در شعر متوکل طه.
- سرمدی، محمدرضا؛ زارع، آزاده؛ حسینی، محمد (۱۳۹۳). تبیین دیدگاه مذهبی روسو و نقد

درونی دلالت‌های آن در آموزش دینی.

- سلیمانی، ایران؛ کاظمی، صدیقه (۱۳۹۵). تحلیلی بر مناط بدعت و مشروعیت مناسک عزاداری.
- شهیدی، عنایت (۱۳۸۰). تعزیه و تعزیه‌خوانی از آغاز تا دوران قاجار، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- صادقی، حمید؛ دهقان نژاد، مرتضی (۱۳۹۰). نگرشی بر اجرای آیین تعزیه در آثار سفرنامه نویسان در دربار ناصرالدین شاه مجله تاریخ اسلام در آینه پژوهش.
- عبادی، رضا؛ بالویی، عمران؛ بازاری، روح الله؛ بالویی، حبیب الله، رسولی، حسن (۱۳۹۷). بررسی ساختارهای دسته‌های عزاداری در دو روستای جامع‌خانه و اسرم در روزهای تاسوعا و عاشورا.
- فرامرزی، سامیه (۱۳۹۰). تأثیر مناسک مذهبی شیعه (عاشورا) در پیشگیری از انحرافات اجتماعی (اعتیاد) در مشکین شهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
- قبادی، علیرضا (۱۳۸۲). بررسی کارکردهای اجتماعی مراسم دینی با تأکید بر مراسم عاشورا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- مجتبی، سیدحسین (۱۳۸۹). جغرافیای تاریخی گناباد، مشهد: مرندیز.
- محمدپور، احمد؛ شاهی‌زاده، رامین (۱۳۹۰). مطالعه مردم شناختی مراسم عاشورا در اردبیل، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره پنجم.
- مدرسی طباطبایی، سیدحسین (۱۳۸۶). مکتب در فرایند تکامل (نظری بر تطور مبانی فکری تشیع در سه قرن نخستین، مترجم: هاشم ایزد پناه، تهران: کویر.
- مروتی، سهراب؛ یعقوبی، مینا (۱۳۹۲). بررسی تأثیر مناسک اسلامی بر فرایند معنویت‌یابی دینی.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵) «سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵»
- مظاهری، محمدحسام (۱۳۹۰). «رسانه شیعه» جامعه‌شناسی آیین‌های سوگواری و هیئت‌های سوگواری و هیئت‌های مذهبی در ایران، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- منتظر القائم، کشاورز (۱۳۹۸). بررسی تغییرات اجتماعی مراسم و مناسک عزاداری عاشورا در ایران.

مردم‌نگاری مناسک تاسوعا و عاشورا در روستای دلویی بر اساس نظریه تحلیل نمایشی گافمن.....

- واعظی، حمزه (۱۳۹۰). بررسی مردم‌نگارانه آیین عزاداری محرم در بوشهر، پایان‌نامه کارشناسی پژوهشگری علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد.

- وحیدی، طاهر؛ خالقی، کشاورز؛ خاکپور، مینو (۱۳۹۴). نگاهی به مراسم عزاداری دهه محرم در لاهیجان.

- Denzin, N. K. (2001). *Interpretive Interactions*, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Giddens, A. (1383). *Sociology*. Translated by M. Sabouri. 11ed. Tehran: Naei Publication.
- Goffman, E. (1959). *Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, Anchor Books.
- Goffman, E. (1961). *Asylums*. (Ed) D. Cressey. New York: Holt, Reinhart & Winston
- Karous, M.D. Roubert. (1386). *Social Psychology Theories*. Translated by M. Kotobi, 3ed. Tehran University press. (Persian).
- Kivisto, P. (2008). *Classical Contemporary Theory*, Sage Publication, United Kingdom.
- MM Zarifpooya, M.M., Sadrnabavi, F. & Fouladiyan, M. (2021). Transformations in the Mourning Rituals of Muharram among Afghans Residing in Iran (Mashhad) *Journal of Religious & Theological Information* 20 (4), 113-122.
- Reitzer, G. (1383). *Contemporary Sociological Theory*. Translated by M. Salasi. 5ed. Tehran: Scientific Publication.
- Straus, M. A. (1996). A sociological perspective on the prevention and treatment of wife beating in battered women, in M. Roy (Ed.). *Battered women: A psycho sociological study of domestic violence*. pp. 194-239. New York: van Netherlands Reinhold.
- Turner, J. H. (2003). *The Structure of Sociological Theory*, United State, Wadsworth
- Williams, S. (1986). "Appraising Goffman", the *British Journal of Sociology*. No 3. PP, 49-8.
- Journal of Iranian, (2021). «Studies Faculty of Literature and Humanities Shahid Bahonar University of Kerman» Year 19, No. 38, Winter A Comparative Study of "41-Menbari» Religious Ritual in Shahreza, Iran* Sepehr Tabatabaei, Peyman Raei.